

Szikszaíné Nagy Irma (szerk. és bev.): A Nyugat stílárís sokszínúsége. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008.

2008. május 28-án Debrecenben tartottak tudományos emlékülést, ennek tanulmányait szerkesztette kötetbe Szikszaíné Nagy Irma a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai sorozatában.

A szerkesztői bevezetőben (*A Nyugat öröksége és továbbélése*) Szikszaíné Nagy Irma idézi Babits Mihály értékelő gondolatait: „A Nyugat forradalma elsősorban szabadságharc volt, s tagadhatatlanul sikerült az irodalmat fölszabadítani ezer megkötöttség, álszemérem és oktalan tabu bilincse alól, melyekre ma már egyetlen valamire való író sem ad semmit, akár jobb-, akár baloldali.” (5) A XX. század első évtizedében az impresszionizmus, a szecesszió és a szimbolizmus stílusirányzata együtt hatott, ehhez járult a világirodalom kincseinek tolmácsolása magyar nyelven. Egyedülállóan színvonalas publikációs lehetőséget jelentett a Nyugat a századelőn született József Attila (1905), Radnóti Miklós (1909) és Weöres Sándor (1913) számára is.

1. A tanulmányok első része (9–58) átfogó történeti-esztétikai szempontokat érvényesített Kemény Gábor, Heltainé Nagy Erzsébet, Pethő József, Tátrai Szilárd és Fehér Erzsébet gondolatmenetében.

Kemény Gábor címválasztása a kötet címre emlékeztet, hiszen a folyóirat annyira tisztelte a szerzői egyéniségeket, hogy egységes stíluskövetelményeket várni értelmetlen. A címben ott áll: „...és mégis van” (9); abban az értelemben, hogy a Nyugat szerkesztőinek igényessége stílusnormát alakított ki, s ennek segítségével hosszabb időre nyelvi-stilárís eszményt határozott meg irodalmi életünk és tágabb értelemben szellemi közéletünk számára, mutat rá a szerző. A klasszikus modernség jellemzői között sorolja a lírában a verselés változatosságát, a szókincs mélységének kibővülését, az eredeti szókapcsolatok alkotását, a zárt mondat szerkezet fellazítását, a halmozás divatját. A Nyugat a 20-as évek közepére megteremtette az új klasszicizmust; Kemény Gábor idézi Király Istvánt: „A Nyugat után nem lehetett úgy írni, ahogyan előtte” (14).

Heltainé Nagy Erzsébet tanulmánya a folyóiratnak általánosan a magyar nyelvhez és különösen az irodalom nyelvéhez fűződő érzelmi-kulturális és intellektuális viszonyát jellemzi, alapozva Szathmári István (1989) megállapításaira.

Az első korszakból (1908–1920) Horváth János és Ignótvitáját, Ady Endre hozzászólását emeli ki. Horváth észrevételeiben stilisztikai furcsaságoknak nevezi a bírált jelenségeket, a hagyományhoz ragaszkodik: a grammatikai normákat a stilisztikai helyesség kritériumaivá nyilvánítja. Ignótvitája megvédi az írók nyelvalkotó jogait és a nyelvi változtatások szükségszerűségét. Ady megszólalása a formálódó nagyvárosi nyelvvél szemben a magyar vidék nyelvének értékeit hangsúlyozza. Ez a korszak az alkotás nyelvújítását hozta, az írói szuverenitás nyelvhasználati győzelmével.

A második korszak a Trianon utáni korban a nyelvben megmaradás érvényességét hirdeti. Babits Könyvről könyvre című rovata magának a stíluskritikának az érdekében foglal állást. Figyelmet érdemel Schöpflin és Kosztolányi vitája a nyelv műveléséről. Az előbbi Kosztolányit túlzónak tartja az egyetemes emberi nevében; az utóbbi Schöpflinnel szemben a speciálisan magyar érdekek mellett, a pongyolaság és az ízléstelenség ellen szól. Ez a kor a stílus pontosságáért küzd.

A harmadik korszakból Babits Mihály, Cs. Szabó László és Illyés Gyula írásaival foglalkozik Heltainé Nagy Erzsébet. Nem is vita zajlik a szerzők között: a nyelvbölcselet jelentkezik a gondolataikban. Az utolsó szám Illyés-írásából idézve: „A butasággal a nyelv veszi fel a harcot...” Így lesz a stílus fejlődése az igazság fejlődésévé.

Pethő József tanulmánya a Nyugat és Krúdy viszonyával foglalkozik leginkább. Hangsúlyosan elemzi a zeneiség szerepét az író stílusában: a ritmikus próza mesterének egyedülállóan hangzó, hangulatteremtő és mesélő, lüktető és elvarázsoló mondatait. Pethő József kiemeli a Krúdy-problematika számos megoldatlan kérdését, pl. a Mikszáthhoz való viszonyt, a stílusirányzathoz kötődést. A Nyugatnak Krúdyval foglalkozó írásai mindenképpen segítettek az író elfogadottságát, jelentőségének megértését.

Tátrai Szilárd Kosztolányi Dezső és Esti Kornél elbeszélő és lírai énjének vizsgálatában egyrészt prózaszövegeket (Esti Kornél és Esti Kornél kalandjai), másrészt lírai szövegeket tárgyal (Esti Kornél éneke, Esti Kornél rímei, Esti Kornél újabb versei). Tátrai gondolatmenetében a propozicionális megértéssel szemben a procedurális megértés pozíciójára hivatkozik. Ekkor az aposztrophé alakzatát a szerző a lírai szövegek elemzésében tekinti példának, s kiterjeszti az alkalmazásának a lehetőségét a prózaszövegekre is, megkülönböztetve az idézetet az anasztrophétól. Ennek az alakzatnak a diskurzusaiban számos én-típus határozható meg, s ezek a diskurzusok prototípusokba rendezhetők, kiemelve a meg-és a felszólítások szerepét.

Fehér Erzsébet a Nyugat-örökség dicstelen négy és fél évtizedéről értekezik (1945–1990). Az 1945-ben Moszkvából érkezett ideológusok számára a Nyugat a természeténél fogva polgári jellegű, s az 1945-ben induló kulturális műhelyek kimondva-kimondatlanul ezt a folyóiratot tekintették elődjüknek. Elődjüknek az etikai magatartásban, elődjüknek az értékek megbecsülésében, elődjüknek az alkotói szuverenitás tiszteletében, elődjüknek a művészi színvonal igénylésében. A dogmatikus irodalompropaganda Lukács György 1941-es tanulmányára alapozva (és megállapításait vulgarizálva) Petőfi, Ady, József Attila forradalmiságát állította szembe Babits és mások „esztétizálásával”, l’art pour l’art irányzatával, „elefántcsonttoronyba zárkózásával”. Ugyancsak Lukács tanulmánya vetette meg alapját az Újhold elleni támadásoknak, Osvát Ernő műveinek 1945-ös kiadása ürügyén. Az elfogult és szemellenzős propagandisták (sajnos, irodalomtörténésznek álcázva is) az Újhold szerzőinek a dekadenciát, a Nyugat polgári elveit (mint „maradi burzsoá eltévelyedéseket”) vetették a szemükre. Így a tiltakozásul elhallgató szerzőkről 1951-ben egy szónok bejelentette: „felszámoltuk a babitsi l’art pour l’art hervadó virágát, az Újholdat” (a szerző idézi Lengyel Balázst, 54). A Kosztolányi Dezső elleni támadások felhasználták a költő apolitikusságát, Ady gyengései elleni felszólalását, a hírhedt „Pardon!” rovatot és nem utolsósorban a „homo aetheticus” egzisztencialista gondolatait. Az irodalmi kánon hosszú időre konzerválta a Nyugat aestyaltanná nyilvánítását, s a tiszteletre méltó kivételek és a stilisztikai elemzések ellenére csak az évezred végére vált lehetségessé az elfogulatlan értékszemlélet.

2. A Nyugat indulásának tematikája (60–88) Bencze Lóránt, R. Molnár Emma és Eöry Vilma tanulmányában jelentkeznek.

Bencze Lóránt a hatalom, a művészet és a tudomány retorikáját elemzi, Ignotusnak a Nyugat első számában megjelent cikkéből kiindulva. Felhívja a figyelmet a globalizáció mai törekvései és az Ignotus által leírt jellemzők közötti hasonlóságokra. Ignotus az összehasonlítás és a szembeállítás retorikai eszköztárának a segítségével építi tanulmányát, s a kis népek minőségi fel-sőbbiségének jelenségeit sorolja. Annak a retorikai situációnak tehát, amelyben a Nyugat indult, fontos fegyvere volt több évtizedes harcában a retorika, s erről tanúskodik a szerkesztő Ignotus írása is az első számban.

R. Molnár Emma tanulmánya Ady korai én-verseinek nyelvét vizsgálja. Pontos megfigyeléseivel, meggyőző példáival (pl. Búgnak a tárnák) bizonyítja: „Ady költészetének igazi kibontakozását a későbbi évek hozták meg, de a témák s formák újszerű megvalósítására készen állt már az első felvállalható verseskötete megjelenésekor: s ezzel az alap is lerakva nagy költészetének kiteljesedéséhez” (75).

Eöry Vilma Balázs Béla szimbolizmusáról ír. A szerző számos tanulmányban a német filozófia, nálunk pedig Lukács György és Fülep Lajos írásai alapján fejtette ki sajátos miszticizmusának gondolatait. Eöry Vilma hangsúlyosan tárgyalja a meséket, főként a Wan-Hu-Csen könyve szimbolikáját. Az egyenetlen színvonalú Balázs Béla-szövegek egyensúlyoznak a hagyomány és az újítás kettősségében, világuk a szerzőt segíti önmaga megfogalmazásában is.

3. A Nyugat szerzőinek stílusáról Büky László, Domonkosi Ágnes, Jenei Teréz, Kornyané Szoboszlai Ágnes, Porkoláb Judit–Boda István Károly, V. Raisz Rózsa és Szikszainé Nagy Irma megközelítései sorjájnak (89–166).

Büky László írása bevallottan (89) azokhoz a megközelítésekhez csatlakozik, amelyek Falus Róbert (2001) és Panofsky, Ervin (1976) véleménye ellenére a Fibonacci-sor, az aranymetszés modellje szerint igyekeznek értelmezni irodalmi és nem irodalmi szövegeket. Büky a Fibonacci-sor megvalósulásait véli látni Karinthy Frigyesnek a Nyugatban megjelent versében (Nyájas anyó lepény-nyel) és Füst Milánnak a szövegében (Szellemelek utcája) a téma-réma tagolás építkezésében. (Kérdés, hogy lírai szövegben a poétikai tényezők dominanciáját figyelmen kívül hagyni célszerű-e.)

Domonkosi Ágnes cikke Móricz Zsigmond kisregényének dialógusaiban (A szerelmes levél) a férfi-nő viszonyok kifejeződését elemzi. A párbeszéd és a szabad függő beszéd (Kocsány Piroska: „szabad függő gondolat”) lehetőségét nyújt Móricznak arra, hogy az explicit és az implicit közlések együttese segítségével a kétféle gondolkodásmódot szembeállítsa egymással. Hogy melyik fél milyenek gondolja el a házasságot, milyenek a nő szerepét, milyenek az egyenrangúság-nem egyenrangúság kívánatos („tökéletes”?) viszonyát, – mindezt jól példázzák a szemléltetésre kiválasztott részletek.

Jenei Teréz Babits tanulmányaiban ragadja meg az irodalomszemlélet változásait. Halász Gábort idézi: „Hogy látva lássák, idegen emberekről kezdett szólni” (115). Babits portrésszéinek stílusa erősen lirizált. A húszas évektől kezdve a korábbi esztétizálás öndefiniálása után a szerző etizálódik, mintegy prófétaszerepbe kerül: stílusa patetikusabbá, nyugtalanabbá válik. A korábban is mívés alakzatosság figurái közül ekkor a párhuzamok uralkodnak (Vörösmarty, Széchenyi, Goethe, Kölcsey): ilyen módon kíván hatni Babits a korára.

Kornyané Szoboszlai Ágnes cikke Németh László pályakezdéséről, a Nyugat novellapályá-zatára beküldött novelláról szól (Horváthné meghal). Az író egész pályáján megőrizte szülőhelyéhez fűződő emlékeinek fontosságát (l. Magony Emőke hivatkozott tanulmányát). Ezeknek az emlékek-nek: tájaknak és személyiségeknek ízet, hangulatát, atmoszféráját dolgozta fel Németh László nagy regényeiben és drámáiban is. Kornyané Szoboszlai Ágnes tüzetes elemzése pontosan adatozza a szilaslalhasi dialektus nyelvi megörökítését, a későbbi nyelvi-stiláris eszközök ekkori jelentkezését.

Porkoláb Judit–Boda István Károly a konkordancia-szótár elemző alkalmazásában Füst Milán

A névtelen iszik című szövegét elemzi. A Szilasi Vilmos filozófusnak ajánlott vers enigmáinak megfejtésében a szerzők a költő személyiségének három én-érzését, ezek összhangjára törekvését vizsgálják. (Füst rejtélyessége, megfejtésre váró személyisége nem véletlenül foglalkoztatja hosz-szú ideje az ELTE tanszékének kutatóit immár több generáción keresztül.)

V. Raisz Rózsa cikke Kaffka Margit elbeszélésének hőisével, Polyxéna tanttal foglalkozik. Az elbeszélés szecessziós sajátosságait elemezve V. Raisz Rózsa az impresszionisztikus nyelvhasználat jellemzőit veszi sorra, az elbeszélő én vizsgálatában hivatkozva Tátrai Szilárd perszonális/imperszonális narráció megkülönböztetésére.

Szikszainé Nagy Irma cikke Tóth Árpád Körüti hajnal című versének impresszionisztikus eszközszerét tárgyalja. Az igényes elemzés arra készíti a recenzenst, hogy P. Dombi Erzsébet monográfiájának (Őt érzék ezer muzsikája) releváns szempontjaira hívja fel a figyelmet. A szerző színvonalas gondolatmenete készlet továbbgondolásra: a poétikai tényezők társulásának izgalmas kutatása újabb eredményekkel kecsegtet.

4. A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara fontos témának szentelte tudományos ülését, s ennek nyomán született ez a kötet. Ha az orosz irodalom klasszikusaira igaz a XIX. század második felében, hogy „valamennyien Gogol Köpönyegéből bújtak ki”, a Nyugatra elmondható, hogy a modern magyar irodalom alapja ez a folyóirat volt.

A tanulmányok egyenletes színvonalúak, a kivételre l. az alábbi aforizmát: „Soweit die Mathematik exakt ist, beschreibt sie nicht die Wirklichkeit und soweit sie die Wirklichkeit beschreibt, ist sie nicht exakt.” Albert Einstein 1921-ben publikált gondolata általánosan fogalmazza meg a problémát. Kár a kiadvány néhány sajtóhibájáért (csupán pár oldalról: kellel *kelettel* h. (50), Gondolamenet-ének (elválasztás, 51), ellenezett *ellenzett* h. (52), nem utolsó sorban *nem utolsósorban* h. (52) stb.

Nagy L. János
SZTE JGYPK